

До спеціалізованої вченої ради

Д 26.867.01

Інститут законодавства Верховної Ради

України

02000, м. Київ, пров. Несторівський, 4

ВІДГУК

офіційного опонента – доктора юридичних наук, доцента

Мазаракі Наталії Анатоліївни

на дисертацію Савченко Катерини Юліївни

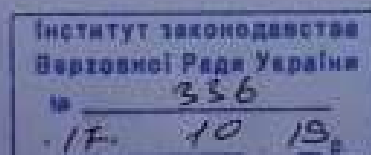
«Судова практика як елемент правової системи України»,

представленої на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень

Актуальність теми дослідження

Сьогодення відрізняється глобалізацією абсолютно усіх суспільних комунікацій, а отже, і право відповідно пристосовується до новостворених правовідносин. Як результат, маємо змогу спостерігати тенденції, які формуються в міжнародному праві. Так, Європейська спільнота наголошує на ратифікації конвенцій, які захищають основоположні права та свободи людини і громадянина. Одним з основних прав при цьому є право на справедливе правосуддя. І в умовах сучасності воно фактично неможливе без довіри суспільства до судової системи.

Таким чином, важливим елементом правової системи є усталена судова практика та судовий прецедент. Проте, наразі в Україні, на офіційному рівні судовий прецедент не є джерелом права, хоча юристи-практики неодноразово наголошували на тому, що під час практичної

діяльності саме відсутність установлені судової практики змушує осіб звертатися за відновленням порушеного, невизнаного або оспореного права до Європейського суду з прав людини.

Законодавство України перебуває в стані реформацій і чимала увага приділяється саме судовій системі. Як відомо, триває судова реформа, одним з результатів якої є зміна чотирьохланкової системи судів – триланковою. І саме даний період є сприятливим для того, аби переглянути установлені погляди на місце судового прецеденту та судової практики в правовій системі.

Так, з моменту ратифікації Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, наша держава зобов'язується виконувати рішення Європейського суду в усіх справах, де вона виступає стороною. Спеціальним нормативно-правовим актом, який закріплює порядок виконання таких рішень, є Закон України «Про Виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини». Даний акт містить положення про те, що при вирішенні справ суди застосовують рішення Європейського суду з прав людини як джерело права. Проте авторка вірно зазначає, що на сьогодні не існує реальних механізмів виконання рішень інших квазисудових міжнародних конвенційних органів у сфері захисту прав людини. Також слід погодитися з авторкою у тій частині, що сьогодні відсутні механізми перегляду законодавства України на підставі висновків та рішень таких органів, як, наприклад, Міжнародний суд Організації об'єднаних націй. Таким чином, дійсно, буде доречним внести зміни до законодавства, шляхом розробки проекту Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Міжнародного суду Організації об'єднаних націй», взявши за приклад Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини».

У зв'язку із зазначеним, можна стверджувати, що К.Ю. Савченко повно, послідовно та детально обґрунтовується актуальність обраної теми дослідження, звертається увага на проблемні питання та вірно розставляються наголоси щодо завдань, які необхідно вирішити.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих в дисертації

Обґрунтованість висновків дисертантки зумовлюється науковим та нормативним матеріалом, використаним під час написання дисертації. Серед джерел зокрема представлені наукові розробки монографічного характеру, наукові статті, нормативно-правові акти за темою дослідження, матеріали правової статистики та юридичної практики. Тобто дослідженню притаманна глибина, властива для його рівня.

Висновки, що зроблено в роботі, базуються на досить широкій методологічній базі, в тому числі використанні загальних методів наукового пізнання (історичного методу, методів дедукції та індукції, аналізу та синтезу), а також спеціальних методів, що застосовуються у юридичній науці (таких як метод правової компаративістики та формально-юридичний метод). Зазначимо, що під час використання методи вдало поєднуються, що свідчить про репрезентативність отриманих результатів.

Повнота викладення наукових положень, висновків та рекомендацій дисертації в опублікованих працях

За результатами написання кандидатської дисертації здобувачем опубліковано 11 наукових праць, серед яких наукові статті у фахових виданнях України, статті у наукових виданнях зарубіжних держав, тези доповідей на наукових заходах. Слід зазначити, що перелічені показники повністю відповідають нормативно встановленим, а оцінка втілення у зазначених публікаціях висновків по роботі дозволяє стверджувати про досить повне їх висвітлення.

Основні наукові результати, одержані автором, та їх новизна

Усі висновки сформульовано дисертанткою самостійно та представляють значний інтерес для юридичної науки та практичної сфери діяльності.

З-поміж наукових висновків Савченко Катерини Юонірівни можна виокремити наступні найбільш цікаві:

Так, авторка дисертаційного дослідження обґрунтовує позицію, що важливо визначити не лише можливість застосування судового прецеденту, але і межі такого застосування, закріпивши їх в Законі України «Про судоустрій та статус судів». Це вбачається дійсно доцільним у контексті пропозиції дисертантки офіційно визнати прецедент джерелом права в Україні.

Слід зазначити, що недосконалою є система застосування постанов Верховного Суду, і одним з проблемних питань є відступ від правових позицій. Так, законодавством України майже не врегульоване питання відступу від власної правової позиції. Проте, Європейський суд з прав людини наголосив на тому, що в інтересах правової визначеності, передбачуваності та рівності перед законом суд не повинен відступати від попередніх рішень за відсутності належної для цього підстави. Такі підстави визначені досить не чітко, проте по кожній справі, яка розглядається в рамках ВП, готується довідка, що вказує на релевантність позицій Верховного Суду, задля запобігання відступам від встановлених позицій. Окрім того, існує і велика частина „хитких“ судових рішень, пілотних рішень, застосування яких ускладнюється системою узагальнення судових рішень, тому особливого практичного значення набуває пропозиція авторки спростити систему узагальнення судової практики та розмежувати окремі процедури між працівниками апарату та суддями, з метою зменшення навантаження на останніх. Також важливою доробкою дисертантки є пропозиція розробити механізм передачі узагальнень судової практики до єдиного суб'єкту, наприклад, на рівень Інституту законодавства Верховної Ради України для подальшого аналізу.

Також, як відомо, судові узагальнення виражаються у формі довідок про результати вивчення та узагальнення судової практики та інформаційних листів, проте не існує єдиної форми вираження узагальнень та, знову ж таки,

механізму, здатного забезпечити своєчасне ознайомлення судів усіх інстанцій з даними актами. Тому, дійсно, важливим для ліквідації цієї проблеми є розробка Положення про узагальнення судової практики конкретного суду.

Крім того, слід відзначити, що судова практика, зокрема в умовах змішаної системи права, мусить розвиватись з урахуванням специфіки законодавства. Згадану специфіку не можливо усвідомити без чіткої періодизації розвитку судового прецеденту та судової практики в цілому. Так, авторка наводить періодизацію становлення судової практики в незалежній Україні з урахуванням судових реформ. Отже, за допомогою історичного методу дослідження авторка приходить до висновку щодо перспектив впровадження судового прецеденту як джерела права.

Також з урахуванням інтеграційного методу дисертантка доводить, що важливим для становлення цілісної та здатної впливати на суспільні відносини судової практики необхідна розробка інтелектуальних систем аналізу судових рішень за аналогією застосовуваних у США, також пропонується окрім електронного співрозмовника, який зможе скоординувати особу по справам відповідної категорії та з певним ступенем вірогідності передбачити, яке рішення може винести суду, запровадити і чат-бота, з метою виявлення потреб особи, що звернулася до установи, перенаправлення її до підрозділу чи уповноваженої особи та надання первинної інформації щодо типових запитів. Таке рішення дозволить відбудувати прозору судову систему, спростити роботу суддів та забезпечить єдину базу судових рішень, за допомогою якої легше буде проаналізувати законодавство та внести дійсно дієві зміни до спеціальних нормативно-правових актів.

Значення одержаних результатів для науки й практики та рекомендації щодо перспективи їх використання

Дисертаційне дослідження містить раніше не захищені наукові положення та отримані особисто авторкою нові науково обґрунтовані

результати у сфері правової доктрини, які у сукупності розв'язують важливу науково-прикладну проблему. Дисертація має відповідну наукову цінність і позитивне значення для подальшого розвитку права і законодавства. Результати дослідження можуть бути використані у законотворчій діяльності, а також у науково-дослідній роботі та навчальному процесі (зокрема під час розробки курсів з Теорії держави і права, Соціології права, Філософії права).

Практичну значущість рецензованої дисертаційної роботи підтверджують, зокрема, акти впровадження її головних положень у навчальний процес Донецького національного університету імені Василя Стуса МОН України (акт впровадження № 351-05/01.1.3-45 від 03.06.2019 р.); а також у правопросвітницьку діяльність (акт впровадження Громадської організації «Європейський альянс великих можливостей» № 1/19 від 15.05.2019 р.).

Дискусійні положення, зауваження та пропозиції за змістом дисертації

1. Як було зазначено вище, одним з базових загальнонаукових методів дослідження, який застосовувався авторкою, був історичний метод. І це в цілому вбачається правильним, оскільки дає змогу проаналізувати цілісність суспільно-правового розвитку. Хоча саме така цілісність, на наш погляд, дещо порушена в аналізованій роботі, тому що в історичній ретроспективі розглядається лише період незалежної України (*підрозділ 1.2. «Становлення та розвиток судової практики (період: незалежна Україна)»*). Звернення до більш ранніх періодів розвитку нашої держави могло б значно збагатити роботу та додати більшої аргументованості деяким судженням дисертантки).

2. Зважаючи на порівняльно-правовий характер окремих висновків, занепокоєння викликає незначна кількість серед використаних джерел зарубіжних наукових публікацій, в тому числі мовою оригіналу. Адже аналіз

країні англо-саксонської правової системи навряд чи можливо ретельно дослідити без звернення до англomовних джерел.

3. Тема дисертаційного дослідження формулюється як „Судова практика як елемент правової системи України”. Хоча саме таке формулювання має не зовсім точний характер, оскільки самою дисертанткою потім зазначається, що судова практика є елементом юридичної практики (у контексті пропозицій дисертантки – може бути елементом системи права), але ж не правової системи в цілому. Таке формулювання потребує додаткового пояснення та належної аргументації.

4. Взагалі окремі висновки К.Ю. Савченко характеризуються високим рівнем загальності, більш деталізоване обґрунтування авторських позицій однозначно б підвищило практичну цінність дослідження.

5. Певним недоліком вважаємо також те, що в дисертаційній роботі не відображено практику Вищого антикорупційного суду України, який почав працювати в нашій державі, хоча ми в повній мірі усвідомлюємо, що робота виконувалася за інших умов, але вважаємо за доцільне у якості побажання включити цей момент, оскільки відсутність зазначеної практики впливає на цілісність та комплексність роботи, і навіть викликає питання до цілісності аналізу судової системи.

Слід зазначити, що викладені зауваження певною мірою мають дискусійний характер та не знижують загальної позитивної оцінки рецензованої дисертаційної роботи.

Загальні висновки

Дисертація Савченко К.Ю. є закінченою кваліфікаційною науковою роботою, яка виконана вперше та містить науково обґрунтовані пропозиції та рекомендації щодо реформування судової практики як елементу правової системи України.

Робота характеризується високим рівнем грамотності, послідовністю викладення думок, коректністю використання юридичної термінології.

Констатуємо, що дисертація «Судова практика як елемент правової системи України» за своїм науковим рівнем, одержаними результатами, теоретичним обґрунтуванням висновків і пропозицій повною мірою відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року, № 567, а її авторка – Савченко Катерина Юнірівна – заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень.

ОФІЦІЙНИЙ ОПОНЕНТ:

Доктор юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри міжнародного приватного,
комерційного та цивільного права
Київського національного
торговельно-економічного університету
« 11 » жовтня 2019 р.

Н.А. Мазаракі

